

För nästan 140 år sedan, julafton 1872 förliste briggen Blue Bird utanför Smögen. Med nedisad rigg, dömd att bli vrak, krossades fartyget mot den rödfärgade bohuslänska graniten. En tragedi som genom Evert Taubes ballad sitter djupt i många av oss. Men är historien sann?

Myten om Blue Birds förlisning

MARTIN SCHIBBYE & ANNA FROSTER TEXT **KARIN SUNVISSON** ILLUSTRATION

”Det var Blue Bird av Hull, det var Blue Bird, en brigg som med sviktade stumpar stod på över Soten i snöstorm med nedisad rigg, själva julafton sjuttiotvå.”

*Surra svensken till rors han kan dreja en spak ropade skepparn: alright bojs lös av!
Och Karls Stranne från Smögen blev surrad till rors Och Blue Bird som var dömt att bli vrak...”*

– **Det är en så grym historia!** När jag var liten började jag alltid gråta av den. Karl Stranne var så modig och så glömde de kvar honom. Och så är den ju baserad på en

sann historia, säger vissångaren Sofia Karlsson som i fjol kom med en skiva där balladen fanns med.

Men är historien sann?
Förliste verkligen Blue Bird?

På Riksarkivet i Stockholm kan man ur underjorden beställa fram Generaltullstyrelsens arkiv.* Det var den myndighet till vilken bland annat tullkammaren i Lysekil varje år rapporterade. Mappen från 1872 är till bredden fylld av förlisningar, drunknande sjöman och förlorad last. Novemberstormarna 1872 krävde många offer: norska skeppet Nordkap, norska skeppet Edmund, och skeppet David med last av petroleum och bräder som alla bärgas eller blir vrak.

Men ingen Blue Bird.
Och på julafton har inga skepp förlist.

Har den svenska ämbetsmannakåren slarvat och missat Blue Birds förlisning?

För det var väl storm?

– Julen 1872 var ganska mild, vid den här tiden gjorde man meteorologiska mätningar just vid Hållö fyr och den 24 december var det lugna och milda sydvästvindar och ett par plusgrader i luften. Så någon storm var det ju definitivt inte fråga om, säger Sverker Hellström meteorolog på SMHI i Norrköping.

Men kan inte riggen ha varit nedisad även om det inte blåste stormvindar?

– Nej, vindriktningen var fel för det, med en måttlig sydvästlig på västkusten är det ingen risk för nedisning. För nedisning krävs det att det blåser kallt från land och man hade då behövt en ostlig eller nordostlig vind.

Är det ett spökskepp vi letar efter? Uppdiktat av Taube; förevigad i en version av Thåström. Har Briggen Blue Bird seglat utanför västkusten?

Datumet är kanske inte det viktiga i sammanhanget. Blue Bird måste ha förlist en annan dag. Vi letar vidare.

Året innan 1871 har det stormnatten till den 26 augusti skett fem förlisningar: holländska skeppet Jante, Hilma, den svenska briggen Apollo och så plötsligt, med knirrande taljor och fladdrande segelduk, dyker namnet briggen Blue Bird upp i Generaltullstyrelsens arkiv – på resa från Riga till Boston:

”Bärgad utanför Tryggö?”
Bärgad?

Men de nedisade seglen, tragedin, stormen, hållefyrslänket, den fastsurrade Karl Stranne?

Inget av detta står att läsa om i Generaltullstyrelsens arkiv.

Det knyter sig i magen.

Varför kan inte båten sjunka till botten? Har jag nunnat ett decennium på en lögn?

Läser vidare: ”Bärgad och efter reparation fortsatte resan med hampa mot Boston.”

Fortsatte sin färd? Vad är detta?

När chocken har släppt finns det ett halmstrå kvar att gripa efter: Karl Stranne. Svensken som står surrad vid rodret och möter hjältedöden för att rädda sina kamrater.

Han var väl verklig i alla fall?

”Och kaptenen steg upp. Han var blek, han var tård, stormen tjöt, knappt man hörde hans ord. När han sade med skälvande röst till sin värd: – Karl blev surrad och glömdes ombord!”

I kyrkoböckerna från år 1872 finns lyckligtvis en Karl Stranne i Smögen.

136 år senare ger en sökning på Stranne på hitta.se resultat: Familjen Stranne bor fortfarande vid havet. Familjen har varit sjömän, lotsar och fiskare på Smögen sen 1700-talet så det är många som har drunknat, säger släktingarna. Men inte Karl.

Inte Karl?

Balladen om briggen Blue Bird av Hull

Är en visa av Evert Taube, som handlar om ett segelfartygs förlisning vid Hållö fyr i närheten av Smögen på själva julafton 1872. Visan berättar hur de skeppsbrutna sjömännen tas omhand av Stranne den äldre, som sedan får veta att hans son Karl är den ende ur besättningen som blev kvar ombord då han stod surrad vid rors och glömdes bort, när besättningen gick i livbåtarna. Balladen har bland annat framförts av Sven-Bertil Taube, Sofia Karlsson och Imperiet.

► – Karl Stranne fanns, men han var krympling med klumpfot och hade aldrig varit till sjöss. Verkligheten är bättre än visan, men nu kanske du blev besviken?

Men varför låter Evert Taube då Karl Stranne stå surrad till rors i balladen?

Bertil Abrahamsson är en av författarna till boken *Sotenäs – Skeppsbrottets kust*.

Han har kanske svaret?

– Bara några timmar efter att Blue Bird räddades 1871 hamnade det engelska skeppet Nymph i sjönöd. Kaptenen på skeppet Nymph hade spolats överbord en dag tidigare och besättningen visste inte vad de skulle göra. De släppte ner två ankare men de trasslade in sig i varandra. Då surrade de en man vid roret för att stå kvar om det kom en stormväg akterifrån, berättar Bertil Abrahamsson.

Skeppet var på väg in rakt in i granitklippan när några pojkar från Smögen gick ut och lyckades rädda besättningen.

– De var så chockade dessa engelsmän. De visste inte hur många de var eller någonting. Men när de hade blivit i landsatta sa en av dem ”Var är yngsta pojken?”, och herregud, honom som de surrade hade de glömt ombord, berättar Bertil Abrahamsson.

Men när den 19-årige engelsmannen som stod surrad till rors såg vartåt det barkade skar han sig loss och klättrade upp i förmasten. När skeppet gick in i berget slungades han enligt berättelsen upp i en vattenfylld klippskrevla – vilket blev hans räddning. Våt men levande tog han sig upp. Klyftan kallas ännu idag för Engelsmanklyftan och ligger på Sandö vid Smögen.

”Det var Stranne den äldre, en viking, en örn, som på julafton sjuttio två

tog sitt renade brännvin ur vinskåpets hörn till att bjuda de skeppsbrutna på

– Hur var namnet på skutan, han sporde och slog nio supar i spetsiga glas.

– Briggen ”Blue Bird”! – Det tionde glaslet han tog och han slog det mot golvet i kras!

– Sa ni ”Blue Bird”, kapten, – briggen ”Blue Bird” av Hull?

Gud i himlen! var är då min son?

Var är pojken, kapten? För vår frälsares skull!

Det blev dödstyrt bland männen i vrån.”

Men om Karl Stranne överlevde varifrån kommer då smärtan som Karl Strannes far upplever i balladen? När bokhandlare Gösta Hansson på Smögen läste

Briggen Tre Kronor. Foto: Sture Haglund.

Observationer vid Hällö fyr

■ ■ 1872 utfördes meteorologiska observationer vid Hällö fyr under fyrmästare A. Olssons ledning. Originaljournalerna finns bevarade i SMHI:s arkiv i Norrköping. Vad säger dessa observationer om vädret på julafton 1872? Jo, då låg temperaturen mellan 2 och 3 plusgrader och vinden var måttlig sydvästlig. Det är inget väder som skulle föranleda SMHI att utfärda nedisningsvarning, Att västkustborna hade ett ganska odramatiskt väder på julafton 1872 får också stöd av mätningarna vid Vinga fyr knappt tio mil längre söderut. **Källa:** Sverker Hellström, meteorolog vid SMHI.

Vad är en brigg?

■ ■ ”En brigg äro ett tvåmastadt, rårtackladt fartyg, stundom af mer än 300 tons dräktighet och med en tackling, som är aldeles den samma som de två främsta masternas på ett fullriggadt skepp, utom det att briggen på stor masten (den aktre) förer ett stort gaffelsegel, kalladt brigg-segel.” *Nordisk Familjebok*

Sviktande stumpar

■ ■ Evert Taube, som var en kunnig sjöman, skrev sviktade stumpar, som innebär stormsegel för billigning, men någon hjälpsam redaktör ”rättade” till sviktande stumpar i tron att det var ett språkligt slarvfel av Taube. Denna missuppfattning har sedan hängt med i de flesta sångböcker. Udermårsseglen på ett fullriggat fartyg, alltså de näst nedersta seglen på varje mast, benämndes ”stumpar”. De fungerade som stormsegel när alla andra segel var nertagna. I riktigt besvärliga förhållanden, kunde stumparna sviktas, vilket innebar att man surrade upp ena halvan av seglet så att bara en liten trekant blev kvar. Att segla eller ligga bi för sviktade stumpar var en överlevnadstaktik då fartyget i stormförhållanden inte längre kunde manövreras.

igenom en förteckning över avlidna i Kungshamns pastorat 1785–1930 insåg han varifrån den kom.

Han tar fram den gamla boken och pekar.

– 1906, Fredrik Gerard Taube. Drunknad.

Fredrik Taube var Everts fyra år äldre bror. I december 1906 fiskade han med långrev utanför Smögen. Han gick in till Hällö fyr för att hälsa på sin morbror som var fyrmästare. Men när det började blåsa upp gick Fredrik ut igen för att hämta in långreven. Morbrodern följde oroligt det hela genom sin kikare. Men tappade för ett ögonblick blicken från Fredriks krängande båt då ett annat skepp seglade förbi. När han vred tillbaka kikaren syntes den inte mer.

Fredrik gick till botten.

– Då var Evert Taube 16 år. Jag menar att den här dramatiken fanns i bakgrunden när han skrev balladen om briggen Blue Bird, säger Gösta Hansson.

”En dikt ska vara sannolik, men riktigt sann vill den liksom inte riktigt själv gå med på att vara,” lär Evert Taube själv ha sagt.

Sångerskan Sofia Karlsson blir bara lättad över att ingen gick till botten fastsurrad vid roret.

– Å, det gläder mig verkligen!

Att balladen inte är sann spelar inte så stor roll, tycker hon.

– Lyrik är ju att förhöja verkligheten. Starka livsöden och känslor kommer människor alltid att vara intresserade av. Briggen kommer att fortsätta segla länge.

MARTIN SCHIBBYE ÄR FRILANSJOURNALIST OCH REDAKTÖR FÖR FIB/K. INTERVJUerna MED SOFIA KARLSSON OCH GÖSTA HANSSON GJÖRDES AV **ANNA FROSTER** OCH HAR TIDIGARE PUBLICERATS I *BOHUSLÄNNINGEN*. **KARIN SUNVISSON** ÄR ILLUSTRATÖR BOSATT I PARIS. * *Om Skeppets Blue Birds förlisning har Sven H. Gullman forskat i Generaltullstyrelsens arkiv.*

HENNING MANKELL SVARAR EVA MYRDAL

HENNING MANKELL FÖRFATTARE

Naturligtvis har Eva Myrdal rätt i det mesta av det hon skriver (Debattinlägg i *FIB* #11-08). Men jag kan för mitt liv inte begripa vad det har med min meditativa artikel om ett besök i Timbuktu att göra. Jag har försökt läsa in exakt var hon ska ha kunnat finna skäl för sina invändningar, och jag hittar dom inte. Helt enkelt därför att dom inte finns. Hon läser något som inte står. Men det hon sen skriver är i stort sett rätt.

Låt mig upprepa en av mina grundläggande slutsatser efter 30 års resande, diskuterande och boende på den afrikanska kontinenten – olika länder, men mest i Moçambique. Ett av de viktigaste redskapen de olika koloniala koloniala staterna använde var att inte tillåta kunskapsutveckling bland de afrikanska befolkningarna. De som kunde läsa och skriva blev farliga eftersom dom kunde studera varför dom hade så jävligt som dom hade det. När Moçambique blev självständigt 1975, efter ett långt befrielsekrig, fanns det cirka tio mocambikaner – 10! – med akademisk utbildning. Bland det första Samora Machel som ledde befrielsen och blev landets första president – efter Mondlane som mördats redan 1969 -bestämde var att en stor alfabetiseringskampanj skulle börja – för vuxna! Och så har det varit i nästan alla de forna afrikanska kolonierna.

Under uppbyggnaden av kolonialismen under främst det sena 1800-talet fanns det med i strategierna att läskunnighet och skrivkunnighet skulle förhindras.

Undantagen utgjordes av missionskolor – där många av de afrikanska frihetsledarna i den första generationen fick sin utbildning. En del av den här strategin utgjordes också – och det är i det här sammanhanget det viktiga – av det faktum att man påstod det som idag fortfarande är levande hos de som är okunniga i vår del av världen: att det knappast fanns en skriven historia och tradition i Afrika. Men det fanns ju? Timbuktu var bara ett exempel; jag kunde ha skrivit om Kongo eller andra länder; det fanns en mer eller mindre ”hemligt” skriven historia. Men nu valde jag Timbuktu eftersom det exemplet är så bedövande starkt.

Denna koloniala strategi handlade lika mycket om att förbjuda den traditionella kulturen. Jag har hört de äldre skådespelarna på teatern i Maputo berätta hur dom fick stryk om dom dansade sina traditionella danser när dom gick i nån sorts primitiva förskolor. Dom skulle dansa klassisk europeisk balett! Stå vid stänger och göra plié!

Så, Eva Myrdal, varför skulle vi ompröva vår syn på kolonialismen? Den var precis så brutal och så falsk som jag beskriver den. Och som du skriver.

Att skriva om Afrika betyder för övrigt att akta sig för att generalisera. Kontinenten är stor, skillnaderna likaså. Men de koloniala strukturerna var på många sätt lika. Förtryckets män har som vana att lära av varandra!

VÄNSTERN & MUGABE

BIRGER NORSTRÖM

Under Socialistiskt Forum i november 2008 hölls ett öppet seminarium om ”Bilderna av Zimbabwe”. Panelen bestod av Kerstin Björnheden, Hans Öhrn och Kitimbwa Sabuni – alla kända Mugabeförsvare. Björnheden slog fast att allt handlar om landfrågan. Men trots moderatorns frågor om vad jordreformen gick ut på, kunde ingen i panelen ge klart besked. Björnheden berättade istället en anekdot om att hon kände en oppositionspolitiker som fått land, men han odlade inte jorden ”du vet

hur vi afrikaner är” påstods han ha sagt. Ett uttalande som borde ha fått Sabuni att reagera, eftersom han talade om rasism. Det fanns alltså mycket att kommentera för mig som jobbat i Zimbabwe i nio år. Jag har debatterat med Öhrn och Björnheden förr och deras strategi var uppenbar – att jag inte skulle få ställa frågor. När jag äntligen fick ordet, insköt moderatören omedelbart att jag fick 20 sekunder på mig!

Eftersom jag vägrar att tro att seminarearrangörerna *Clarté* och *Folket i Bilds* Stockholmsavdelning stödjer den typen av administrativt förtryck av yttrandefriheten, så ställer jag mina frågor skriftligt här:

Hur förklarar ni, som kallar er vänster, att hela den samlade arbetarrörelsen, inklusive den så kallade yttersta vänstern (Anti Privatisation Forum), i södra Afrika starkt fördömer Mugabe? Har ni bättre kunskaper om södra Afrika än till exempel Cosatu (Sydafrikas LO)? Gör ni bättre analyser än det stora Sydafrikanska Kommunistpartiet (SACP), som betecknar Mugabeklicken som en parasitisk elit som förvägrar det zimbabwiska folket dess demokratiska rättigheter? Fick ni inte ens en liten tankeställare när hamarbetarna i hela södra Afrika gick ut i en vild strejk för att stoppa vapenlasten till Mugaberegimen?

REPLIK FRÅN MÖTESARRANGÖRERNA PUBLICERAS I NÄSTA FIB.

TIPS PÅ MILITANT NAKENLÄSNING

JAN MYRDAL

Apropå Anders Person och diskussionen om (tysk) nakenkultur. Dr. Kerstin Steinbach skriver uppslagsrikt om detta – särskilt om den frihetligt offentliga nakenheteten – i den rikt illustrerade *Es gab einmal eine besessene Zeit* (1965-1975) som gavs ut av Ahriman Verlag 2004. (ISBN-3-89484-816-2) Kerstin Steinbach är – som den studentrörelsens sena sjuttiotal hon deltog i som tonåring – militant nakenhetlig, hennes hållning är vänsterpsykoanalytisk, närmast reichiansk. Hon är mångordig men intressant och tankeväckande.